

Nr 306.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920 m. m.; given Stockholms slott den 12 mars 1920.

Under återopande av bilagda i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920,

dels ock å tilläggsstat för år 1920 under sjunde huvudtiteln, för kostnadsfritt tillhandahållande av blanketter till mantalsuppgifter, anvisa ett förslagsanslag å ..... kronor 70,000.

Den till ärendet hörande handling skall tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

Förslag

till

Förordning

**angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921
med anledning av folkräkningen den 31 december 1920.**

§ 1.

Det i förordningen om mantalsskrivning den 6 augusti 1894 § 4 mom. 5 stadgade medgivande för allmoge och mindre skrivkunniga på landsbygden att antingen själva eller genom annan uppgiftsskyldig person muntligen meddela sina uppgifter skall icke äga tillämpning vid mantalsskrivningen för år 1921.

§ 2.

Mantalsuppgift skall, enligt det särskilda formulär som av Kungl. Maj:t fastställs, av en var uppgiftsskyldig avgivas i två sammanhängande och likalydande exemplar.

Blanketter till mantalsuppgifter skola genom statistiska centralbyråns försorg tryckas och i erforderligt antal exemplar tillställas länsstyrelserna för att av dessa, på sätt de var för sitt län bestämma, tillhandahållas de uppgiftsskyldiga.

§ 3.

Uppgifterna för de å samma fastighet boende eller eljest där uppgiftsskyldiga skola insamlas av fastighetsägaren eller den hans egendom brukar eller förestår, vilken det jämväl skall åligga att dels tillse, det uppgifter avlämnas för samtliga uppgiftsskyldiga, dels ock granska de meddelade uppgifterna om personernas yrken i avseende på uppgifternas riktighet och fullständighet samt, om så erfordras, föranstalta om deras rättande eller fullständigande.

§ 4.

Inom landskommun och i stad, för vilken länsstyrelsen sådant förordnar, skola de vederbörligen insamlade och granskade uppgifterna av fastighetsägaren eller den hans egendom brukar eller förestår, jämte egen mantalsuppgift, senast fem dagar före för-skrivning (husförhör), varom stadgas i förordningen angående kyrkoböckers förande den 3 december 1915 § 34, avlämnas till i § 6 här nedan omförmält kommunalombud.

I annan stad än nu sagts skola uppgifterna avlämnas till pastor vid för-skrivning (husförhör).

Försummar någon att fullgöra vad honom enligt denna paragraf åligger, vare påföljd, som i nämnda förordning § 35 mom. 1 stadgas, skolande likväl vad i åberopade moment stadgas angående pastor äga motsvarande tillämpning beträffande mantalsskrivningsförrättare.

§ 5.

Det skall åligga pastor att minst fjorton dagar före för-skrivning (husförhör) kungöra tid och plats för sådan förrättning.

§ 6.

Vederbörande länsstyrelse skall för kommun, som i § 4 första stycket avses, fastställa det minsta antal av de i mantalsskrivningsförordningen § 7 mom. 1 omförmälda kommunalombud, som bör för kommunen väljas med hänsyn till ombudens här nedan stadgade åligganden, kommunen obetaget att därutöver välja det ytterligare antal, som må finnas erforderligt.

Innan val av kommunalombud i sådan kommun sker, skall den väljande myndigheten besluta kommunens indelande i folkräkningsdistrikt ett för varje ombud.

§ 7.

Kommunalombud, som i § 6 avses, åligger att, var för sitt folkräkningsdistrikt, biträda allmänheten vid mantalsuppgifternas ifyllande, att av fastighetsägarna mottaga desamma, att enligt den närmare instruktion, statistiska centralbyrån äger utfärda, granska, rätta och fullständiga uppgifterna samt vid vederbörande för-skrivning (husförhör) avlämna dem till pastor ävensom biträda denne vid nämnda förrättning.

Försummar kommunalombud att fullgöra vad honom enligt denna paragraf åligger, vare påföljd, som i mantalsskrivningsförordningen § 14 mom. 3 för kommunalombud stadgas.

§ 8.

Den, som inflyttar till en kommun, efter det mantalsuppgifterna av övriga uppgiftsskyldiga å den fastighet, dit han inflyttar, avgivits, men före utgången av år 1920, skall till pastor avlämna mantalsuppgift samtidigt med flyttningsbetyget.

§ 9.

De till pastor avlämnade mantalsuppgifterna skola av honom enligt av statistiska centralbyrån utfärdad instruktion granskas, rättas och fullständigas beträffande uppgifterna om yrke. Det ena exemplaret skall därefter senast vid mantalsskrivningen överlämnas till mantalsskrivningsförrättaren. Det andra exemplaret skall å tid, som av statistiska centralbyrån fastställs, insändas till centralbyrån; åliggande det pastor att därvid noga tillse, att uppgifterna förekomma i samma ordning, vari deras huvudpersoner upptagas i det utdrag ur församlingsboken, som pastor, enligt vad därom särskilt är stadgat, har att insända till statistiska centralbyrån.

§ 10.

Skulle beträffande viss kommun eller del av sådan tillämpandet av de i denna förordning stadgade bestämmelser med öra synnerliga svårigheter, må vederbörande länsstyrelse efter statistiska centralbyråns hörande meddela de undantagsbestämmelser, som kunna finnas påkallade.

§ 11.

För städerna Stockholm och Göteborg gäller, vad särskilt varder av Kungl. Maj:t stadgat.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 mars 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern BRANTING,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena friherre PALMSTIERNA,
Statsråden: UNDÉN,
THORSSON,
OLSSON,
SANDLER,
NOTHIN,
NILSSON,
ERIKSSON,
SVENSSON,
HANSSON.

Föredragande departementschefen, statsrådet Thorsson anförde:

Efter framställning från statistiska centralbyrån beslöt Kungl. Maj:t den 9 december 1919 bemyndiga statistiska centralbyrån att tillkalla högst sex sakkunniga personer för att inom ämbetsverket biträda vid utredning angående lämpligaste sättet för införskaffande av primäruppgifter till 1920 års folkräkning samt angående anordnande av en särskild yrkesräkning, därvid borde tagas under övervägande vad riksdagen anført i skrivelse den 7 maj 1919, nr 126, och beaktas ifrågasatt bearbetning av självdeklarationerna i samband med folkräkningen.

Sedan av statistiska centralbyrån med stöd härav tillkallade sakkunniga slutfört utredning i ärendet, varvid representanter för kommerskollegium, riksförsäkringsanstalten och socialstyrelsen deltagit i

överläggningarna, har statistiska centralbyrån inkommit med ett på utredningsarbetet grundat yttrande, åtföljt av förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920.

Statistiska centralbyråns ifrågavarande skrivelse, jämte därvid fogat protokollsutdrag, angivande vissa skiljaktiga meningar, torde få som bilaga åtfölja protokollet i detta ärende.

Det av statistiska centralbyrån förordade författningsförslaget har till syfte att åstadkomma ett mera tillförlitligt folkräkningsmaterial, särskilt i vad angår de yrkesstatistiska uppgifterna. Rörande dess utprovning och den närmare motiveringen för detsamma tillåter jag mig hänvisa till statistiska centralbyråns framställning.

Då det är ett länge överklagat och senast av 1919 års riksdag understruket missförhållande, att den svenska yrkestatistiken icke är tillfredsställande, finner jag det påkallat, att genom särskilda åtgärder i samband med den stundande allmänna folkräkningen bristerna varda avhjälpta så långt ske kan under hänsyn jämväl till att kostnaderna härför hållas inom skäligen gränser.

Det föreliggande förslaget finner jag vara i dessa hänseenden väl avvägt. I fråga om den utsträckta uppgiftsplikten vid mantalsskrivningen för år 1921 ansluter jag mig till majoriteten bland de sakkunniga och statistiska centralbyrån.

För att uppgiftsplikten skall bliva i största möjliga utsträckning fullgjord och därvid det för ändamålet fastställda formuläret kommer till användning torde det bliva erforderligt, oaktat de högst betydande kostnaderna, av statistiska centralbyrån beräknade till förslagsvis 70,000 kronor, att tillhandahålla blanketter kostnadsfritt. Anslag härför, som torde böra erhålla förslagsanslags natur, synes därför böra äskas å tilläggsstat för innevarande år. Författningsförslagets 2 § bör alltså även erhålla häremot svarande lydelse.

Att för vinnande av ytterligare förbättring av yrkesstatistiken gå utöver den av statistiska centralbyrån förordade planen och nu exempelvis anordna en företagsräkning eller en kombinerad yrkes- och företagsräkning finner jag med hänsyn till därmed förenade stora kostnader icke tillrådligt.

Vid den närmare utformningen av planen för folkräkningen i vad angår yrkesstatistiken torde det vara lämpligt att, såsom uttalats till protokollet i förevarande ärende inom statistiska centralbyrån av byråchefen Nyström, representanter för näringslivet och det sociala arbetet beredas tillfälle att medverka, exempelvis vid utarbetande av frågeformulär,

instruktioner och yrkesförteckning samt ifråga om normerna för primär-
materialets bearbetning.

Statistiska centralbyråns framställning, i vad angår bearbetning
av självdeklarationerna, torde jag sedermera efter ytterligare beredning
få för Kungl. Maj:t ånyo anmäla.

Sedan föredragande departementschefen uppläst ett i enlighet med
vad sålunda yttrats upprättat förslag till *förordning angående särskilda
bestämmelser rörande mantalskrivningen för år 1921 med anledning av
folkräkningen den 31 december 1920*, hemställde departementschefen, att
Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels antaga förenämnda förslag till förordning,

*dels ock å tilläggstat för år 1920 under sjunde huvudtiteln, för
kostnadsfritt tillhandahållande av blanketter till mantalsuppgifter, anvisa
ett förslagsanslag å ..... kronor 70,000.*

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda
hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall;
och skulle till riksdagen avlätas proposition i ämnet av
den lydelse, bil. litt. vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Nils Hellenius.

*Bilaga.***Skrivelse från statistiska centralbyrån.**

Till Konungen.

Till statsrådsprotokollet över finansärenden den 7 januari 1920 (statsverkspropositionen, sjunde huvudtiteln, sid. 111—128) har föredragande departementschefen lämnat en ingående redogörelse för uppkomsten och utvecklingen av dels frågan om anskaffande av möjligast tillförlitliga yrkesuppgifter till 1920 års folkräkning eller anställande av en särskild yrkesräkning, dels ock ett förslag om bearbetning i sammanhang med nämnda folkräkning av de självdeklarationer, som skola av de skattskyldiga avgivas år 1921. Såsom i denna redogörelse omförmäles, täcktes Eders Kungl. Maj:t den 9 december 1919 bemyndiga statistiska centralbyrån att tillkalla högst sex sakkunniga personer för att inom ämbetsverket biträda vid utredning angående lämpligaste sättet för införskaffande av primäruppgifter till 1920 års folkräkning samt angående anordnande av en särskild yrkesräkning, därvid borde tagas under övertvägande vad riksdagen anført i skrivelse den 7 maj 1919, nr 126, och beaktas ifrågasatt bearbetning av självdeklarationerna i samband med folkräkningen.

Med stöd av nämnda nådiga bemyndigande tillkallade statistiska centralbyrån såsom sakkunniga kyrkoherden i Danderyd A. Hagardt, direktör J. G. Leufven, landskamreraren i Stockholms län J. G. F. Löwgren, härads-skrivaren i Svartsjö fögderi P. O. V. Rudberg och kronokamreraren i Örebro I. Sahlin. Efter överenskommelse med vederbörande chefer hava därjämte i beredningen av förevarande ärende inom statistiska centralbyrån deltagit såsom representant för kommerskollegium t. f. byråchefen M. Jansson, såsom representant för riksförsäkringsanstalten byråchefen D. O. Östrand och såsom representant för socialstyrelsen byråchefen B. A. E. Nyström. För statistiska centralbyrån hava deltagit överdirektören, själv föredragande, samt byråcheferna H. Burström och E. Arosenius.

I samråd med nämnda sakkunniga och representanter för ämbetsverk får statistiska centralbyrån i underdånighet framlägga följande utredning och förslag beträffande dels införskaffande av primäruppgifter till 1920 års folkräkning, dels bearbetande av 1921 års självdeklarationer. Vid behandlingen av förstnämnda spörsmål ingår centralbyrån jämväl på frågan om anordnande av en särskild yrkesräkning.

A. Införskaffande av primäruppgifter till 1920 års folkräkning.

Beträffande införskaffandet av primäruppgifter till 1910 års folkräkning anförde den så kallade statistiska kommittén i underdånig skrivelse den 21 december 1909 följande:

»Det sätt varpå folkräkningarna utföras i Sverige skiljer sig väsentligt från det i de flesta andra länder använda. Medan i de sistnämnda uppgifterna till folkräkningarna lämnas av personerna själva och insamlas av särskilda räknare, utgöres materialet för de svenska folkräkningarna — fränsett Stockholm, där folkräkningsuppgifter av personerna själva avlämnas samtidigt med mantalsuppgifterna — utslutande av utdrag ur församlingsböckerna, de av prästerskapet förda officiella förteckningarna över rikets befolkning. I flera avseenden har det svenska systemet stora företräden framför det i utlandet vanligen använda. Sålunda bliva uppgifterna om ålder, civilstånd, nationalitet och födelseort m. m. synnerligen tillförlitliga, alldenstund församlingsböckernas anteckningar om dessa förhållanden grunda sig på säkra officiella uppgifter. Sitt största företräde äger emellertid det svenska systemet i sin billighet. Samtliga kostnader för senaste folkräkningen uppgingo nämligen i runt tal till endast 70,000 kronor eller mindre än 1.5 öre för varje räknad person, medan exempelvis kostnaderna för den samtidiga folkräkningen i Norge stigit till 335,000 kronor eller nära 15 öre per räknad person. Dessa företräden för det svenska systemet äro så viktiga, att kommittén anser det icke böra ifrågasättas att vid nu stundande folkräkning tillämpa någon annan metod än den hittills använda.

Emellertid lida de svenska folkräkningarna av tvenne väsentliga brister, vilkas avhjälpande synes vara oavvisligt. Dels uppgives nämligen själva befolkningssiffran något för lågt, dels och framför allt äro uppgifterna om befolkningens yrken mycket otillfredsställande.

Den förstnämnda bristen beror huvudsakligen på att de nuvarande bestämmelserna rörande flyttningsansmälningar icke äro fullt effektiva. Ett ej ringa antal personer, som före årets slut uttagit flyttningsbetyg från en församling till en annan, underlåta nämligen att före årsskiftet inlämna betyget i inflyttningsförsamlingen, med påföljd att de i regel icke komma att uppgivas till folkräkningen. Huru många dessa personer äro, undandraget sig naturligtvis närmare bedömande, sannolikt torde de dock uppgå till ett eller annat tiotusental. Att fullständigt råda bot för denna felaktighet är icke möjligt utan en genomgripande förändring av den nuvarande anordningen med flyttningsanmälningar, varom kommittén icke nu är i tillfälle att framställa förslag. Emellertid torde de svåraste olägenheterna kunna för denna gång undanröjas, därest de personer, som under de första månaderna av året 1911 inflytta till en församling med flyttningsbetyg utfärdade under något föregående år, i inflyttningslängden upptagas under den 31 december 1910 och sålunda inberäknas i folkmängden vid folkräkningstidpunkten. Ett dylikt förfaringsätt har redan länge med gynnsamt resultat tillämpats i Stockholm. För att ej för mycket fördröja primäruppgifternas insändande till statistiska centralbyrån torde tillämpningen av här ifrågasatta bestämmelse böra begränsas till tiden från och med den 1 januari till och med den 15 mars.

En annan omständighet, som förorsakar felaktigheter vid bestämmandet av befolkningssiffran, visserligen mindre för riket i dess helhet än för särskilda administrativa områden, är förekomsten av de icke territoriella militärförsamlingarna. En person kan nämligen tillhöra dylik församling, oavsett var han är bosatt. Av särskild betydelse blir detta, där större delar av truppförband äro detacherade till annan ort men kvarstå kyrkobokförda i sin militära församling, ävensom där kasern är förlagd i närheten av stad eller köping, i vilket fall i regel officerarna äro bosatta i staden eller köpingen men den övriga personalen eller åtminstone

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 1 saml. 258 häft. (Nr 306.) 2

manskapet i kasernen. Då uppgift om personernas bostad i allmänhet icke meddelas i de icke territoriella församlingarnas uppgifter till folkräkningarna, har statistiska centralbyrån hittills varit urständsat att fördela dessa församlingars medlemmar på de kommuner de tillhöra utan har måst hänföra dem samtliga till den kommun eller territoriella församling inom vilken truppförbandets kasern är belägen och där den icke territoriella församlingen sålunda kan anses upprättad. Det bästa sättet att avhjälpa denna olägenhet vore utan fråga att fullständigt borttaga de icke territoriella församlingarnas särskilda kyrkobokföring, varför även ur andra synpunkter starka skäl kunna anföras. En tillfällig lösning av frågan kan dock vinnas även på så sätt, att i de utdrag ur de icke territoriella församlingarnas församlingsböcker, som skola avgivas till folkräkningen, uppgift om bostad meddelas för en var i församlingen kyrkobokförd person, som är bosatt utom förläggningorten. För att möjliggöra för vederbörande kyrkobokförare att lämna dylika uppgifter torde dock vara erforderligt, att chefsexpeditioner vid de särskilda truppförbanden resp. flottans stationer anbefallas att till kyrkobokförarne lämna uppgift om bostad för ifrågakvarande personer.

Den svåraste bristen som vidlåder de svenska folkräkningarna ligger emellertid som ovan nämndes i den otillfredsställande beskaffenheten av uppgifterna om befolkningens fördelning efter yrken.

I äldre tider då pastor åtminstone på landsbygden i allmänhet personligen kände varenda medlem i sin församling och dessutom övergång från ett yrke till ett annat var mindre vanlig kunde han visserligen jämförelsevis tillförlitligt uppgiva församlingsmedlemmarnas fördelning på särskilda yrken. Efter hand som befolkningen blivit rörligare och övergång mellan olika yrken vanligare, har detta blivit allt svårare och svårare, och man kan säga att det numera i städerna och landsförsamlingar med rörlig befolkning blivit så gott som omöjligt, ett förhållande som statistiska centralbyrån i sina underdåniga folkräkningsberättelser upprepade gånger påpekat.

En ur alla synpunkter fullt tillfredsställande yrkesstatistik torde svårigen kunna erhållas utan anordnande av en särskild yrkesräkning efter utländskt mönster med en talrik stab av särskilda räknare, som gå från hus till hus och insamla uppgifterna. På grund av de högst betydande kostnader en dylik räkning antagligen skulle medföra torde dock inga utsikter finnas, att den under de närmaste åren skall komma till utförande. Man måste då söka en utväg att i stället förbättra de vanliga folkräkningarnas yrkesuppgifter.

Närmast till hands ligger att härvid tänka på det tillfälle till erhållande av närmare uppgifter om befolkningens yrken som mantalsskrivningarna erbjuda. Själva mantalsslängderna kunna visserligen ej i detta fall vara av någon nämnvärd betydelse, då deras yrkesuppgifter endast undantagsvis äro överlägsna församlingsböckernas. Men däremot torde vara möjligt att i sammanhang med mantalsskrivningsförrättningen införskaffa de erforderliga uppgifterna. Hade Eders Kungl. Maj:ts nådiga proposition till 1909 års riksdag om vissa ändringar i mantalsskrivningsförordningen blivit av riksdagen bifallen, hade i verkligheten frågan varit löst. Enligt nämnda proposition skulle nämligen skyldigheten att lämna skriftlig mantalssuppgift utsträckas till hela befolkningen och icke undantag såsom för närvarande göras för »allmoge och mindre skrivkunniga» på landsbygden, och därjämte hade genom utveckling av den i gällande mantalsskrivningsförordning stadgade kommunalombudsinstitutionen sörjts för att allmänheten skulle erhålla all erforderlig hjälp för man-

talsuppgifternas avfattande. Det enda som för folkräkningen därutöver skulle erfordrats hade varit, att skyldighet stadgats för en var uppgiftspliktig att vid mantalsskrivningen för år 1911 jämte skriftlig mantalsuppgift avlämna särskild yrkesuppgift till folkräkningen. Då emellertid ifrågasättande proposition icke blev av riksdagen bifallen, synes ingen annan utväg nu förefinnas, än att särskild förordning utfärdas angående uppgifter om befolkningens yrken till folkräkningen den 31 december 1910.

På grund av det motstånd förslaget om en utsträckning till hela befolkningen av skyldigheten att lämna skriftlig mantalsuppgift mött inom riksdagen, har kommittén icke ansett sig böra ifrågasätta att ens för detta särskilda tillfälle en sådan vidsträcktare skyldighet stadgas, ehuru detta visserligen hade varit det fördelaktigaste. Då sålunda kommittén nödgats utgå ifrån, att endast för en del av befolkningen skriftliga uppgifter kunna erhållas, har ett tvåfaldigt förfaringsätt för yrkesuppgifternas anskaffande måst föreslås, ett för de personer som äro pliktiga att avlämna skriftliga uppgifter och ett annat för de övriga. Härav blir i sin ordning följden, att uppgifterna icke kunna göras så uttömmande, särskilt med hänsyn till kombinationer av olika yrken, som eljest kunnat bliva fallet.

Beträffande dem som äro skyldiga att avlämna skriftlig mantalsuppgift föreslår kommittén att de böra åläggas att samtidigt med avlämnandet av uppgift till mantalsskrivningen för år 1911 jämväl avgiva yrkesuppgift till folkräkningen den 31 december 1910 enligt formulär, som av Eders Kungl. Maj:t fastställas. Visserligen skulle kunna ifrågasättas, om icke själva mantalsuppgiften skulle vara tillräcklig för ifrågasättande ändamål, då enligt gällande bestämmelser uppgift om yrke skall här meddelas. Emellertid visar erfarenheten, att de yrkesuppgifter som sålunda avgivas äro i hög grad bristfälliga och alldeles oanvändbara för en yrkesstatistik. Fullständigare yrkesuppgifter kan man icke hoppas erhålla, därest icke på blanketten särskilda kolumner äro avsedda för uppgift om å ena sidan själva yrket och å den andra ställningen i detsamma (arbetsgivare, självständig yrkesutöfvare utan arbetare, biträde, arbetare). Därjämte måste utförliga med exempel belysta anvisningar meddelas rörande sättet för uppgifternas meddelande, och då en ändring av blanketten till mantalsuppgift icke torde böra ifrågasättas, måste yrkesuppgiften sålunda avgivas på särskild blankett, som dock bör vara sammanhängande med mantalsuppgiftsblanketten, alldenstund eljest säkerligen i många fall skulle inträffa, att blott endera uppgiften avlämnades. Då blanketter till folkräkningsuppgifter givetvis måste kostnadsfritt tillhandahållas av staten, blir en följd av dessa blanketters kombinerande med mantalsuppgiftsblanketterna, att jämväl de sistnämnda komma att vid detta tillfälle kostnadsfritt utdelas till allmänheten, medan däremot eljest den uppgiftsskyldige själv måste anskaffa blankett.

De för folkräkningen avgivna skriftliga yrkesuppgifterna skulle vid mantalsskrivningsförrättningen eller då de avlämnats vid husförhör eller förskrivning vid sådan förrättning fränskiljas mantalsuppgifterna och omhändertagas av pastor eller hans ombud. Pastor skulle därefter ha att granska och där så erfordras rätta eller komplettera uppgifterna samt förse dem med fortlöpande numrering. Motsvarande nummer införes i församlingsbokens yrkeskolumner för varje person som avlämnat skriftlig uppgift, varvid församlingsbokens yrkesuppgift i förekommande fall rättas eller kompletteras jämväl med uppgift om ställning i yrket. Stadgande om revision

av församlingsbokens yrkesuppgifter är visserligen ej erforderligt för själva folkräkningen, därest originaluppgifterna såsom av kommittén föreslås insändas till statistiska centralbyrån, men är däremot ur annan synpunkt synnerligen önskligt. Det är nämligen ej blott folkräkningarnas yrkesuppgifter som äro otillfredsställande. utan detsamma gäller även om den årliga befolkningsstatistikens uppgifter om yrken för vigda män, fäder till äkta barn samt avlidna. Då dessa uppgifter i ett stort antal fall grunda sig på församlingsbokens yrkesuppgifter, måste en förbättring av de sistnämnda jämväl komma de förstnämnda till godo. För nu berörda ändamål är emellertid erforderligt, att yrkesuppgifterna i församlingsboken allt framgent årligen revideras och rättas. Förslag till bestämmelser härom torde kommittén få framlägga i sitt blivande betänkande vid behandlingen av befolkningsstatistiken i allmänhet.

Måste det sålunda anses önskligt, att de till folkräkningen avgivna skriftliga yrkesuppgifternas huvudsakliga innehåll införes i församlingsboken, så skulle man kunna sätta i fråga, huruvida själva uppgifternas insändande till statistiska centralbyrån under sådana omständigheter kan vara behöfligt. För vinnande av nödig kontroll över att församlingsbokens yrkesuppgifter verkligen i detalj rättas och kompletteras synes man dock icke kunna avstå från själva originaluppgifternas insändande till statistiska centralbyrån. Bestämmelsen om den parallella numreringen av yrkesuppgifterna och församlingsboken har föreslagits för att underlätta det i alla fall mycket tidsödande och besvärliga granskningsarbetet i statistiska centralbyrån.

Kommittén antager att de nu föreslagna bestämmelserna skola komma att äga tillämpning på omkring hälften av rikets befolkning. För den återstående delen måste yrkesstatistiken uteslutande bygga på de anteckningar om yrken, som pastorerna på grund av muntliga uppgifter verkställa i församlingsboken. Det gäller då att finna en utväg att skaffa pastor tillgång till så fullständiga och tillförlitliga uppgifter, som erfordras ur yrkesstatistisk synpunkt. Kommittén har tänkt sig att detta skulle kunna åstadkommas genom att öka antalet av de i mantalsskrivningsförordningen omnämnda kommunalombuden, så att man skulle kunna påräkna att i åtminstone de allra flesta fallen någon av de vid mantalsskrivningsförrättningen närvarande personerna skulle vara i stånd att meddela behöfliga upplysningar. Härför erfordras emellertid att ett ganska stort antal personer är närvarande vid nämnda förrättning, och synas därför kommunalombuden böra uppgå till ett rätt betydligt antal, enligt kommitténs förslag, på landsbygden minst ett för varje påbörjat tusental av kommunens folkmängd. Ifrågavarande kommunalombud böra därjämte, på sätt i förut omnämnda nådiga proposition om ändring i mantalsskrivningsförordningen föreslogs, erhålla i uppdrag att hjälpa allmänheten vid uppgiftsskyldighetens fullgörande, särskilt med mantals- och folkräkningsuppgifternas uppsättande och avlämnande, ävensom att tillhandahålla blanketter till uppgifter.

Skulle vid mantalsskrivningsförrättningarna å landsbygden pastor behöva för varena i församlingsboken upptagen huvudperson av kommunalombuden begära upplysning om hans yrke, komme visserligen mantalsskrivningsförrättningen att alltför mycket fördröjas. I verkligheten behöver detta dock icke bliva händelsen. Kommittén är nämligen förvissad om att i de ojämförligt flesta fallen kommer pastor att redan före mantalsskrivningen bliva i stånd till att i församlingsboken införa erforderliga yrkesuppgifter, nämligen vid de hustörhör eller förskrivningar, som enligt gällande bestämmelser skola hållas omedelbart före mantalsskrivningen.

Dessa förrättningar hållas i regel successivt inom varje rote, by o. s. v. i församlingen, och skall för upplysningars meddelande vid dem närvara en var fastighetsägare eller den hans egendom förestår. Härigenom yppar sig ett utmärkt tillfälle för pastor att behörigen rätta och komplettera församlingsbokens yrkesuppgifter. Enligt kommitténs åsikt torde därför endast i ett jämförelsevis ringa antal fall personernas yrken behöva efterfrågas vid själva mantalsskrivningsförrättningen.

På grund av det sätt varpå mantalsskrivningen i städerna Stockholm och Göteborg förrättas kunna de av kommittén föreslagna bestämmelserna icke utan vidare tillämpas på dessa städer. För Stockholm måste dessutom folkräkningen i i sin helhet anordnas på annat sätt än inom det övriga riket.

Förslag till nådiga förordningar angående folkräkningen i Stockholm och anskaffande av yrkesuppgifter för folkräkningen i Göteborg, ävensom förslag till formulär och närmare bestämmelser för folkräkningen i det övriga riket torde statistiska centralbyrån böra framdeles till Kungl. Maj:t avgiva».

I huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs hemställan, vilken av statistiska centralbyrån tillstyrkts, avlät Kungl. Maj:t proposition till riksdagen med förslag till förordning angående uppgifter om befolkningens yrken för folkräkningen den 31 december 1910. Ifrågavarande proposition bifölls av riksdagen, varefter Kungl. Maj:t den 10 juni 1910 utfärdade förordning i ämnet (nr 67).

Då de av statistiska kommittén anförda skälen för att fortfarande grunda folkräkningarna (utom i Stockholm) på utdrag ur församlingsböckerna enligt statistiska centralbyråns mening äga oförminskad giltighet, anser centralbyrån, att jämväl nu instundande folkräkning bör som huvudkälla använda nämnda material. Av de brister, som enligt statistiska kommitténs mening vidlåde detsamma, komma de två förstnämnda numera ej i betraktande. Genom kungl. förordning den 30 september 1910 (nr 103) har nämligen stadgats, att i regel ingen får kyrkobokföras i icke territoriell församling av svenska kyrkan, som icke är bosatt inom den kommun, där församlingen finnes bildad, samtidigt varmed rätten för församling av främmande trosbekännare att föra församlingsbok upphävdes, och genom den nya kyrkobokföringsförordning, som utfärdades den 3 december 1915 (nr 476), har i huvudsak förhindrats, att personer skulle på grund av underlåtenhet att avlämna flyttningsbetyg kunna bliva utelämnade vid folkräkningen. Däremot kvarstår fortfarande oförminskat behovet av särskilda åtgärder för införskaffande av tillförlitliga och tillräckligt detaljerade uppgifter om personernas yrken. Beträffande betydelsen av denna sak torde statistiska centralbyrån kunna inskränka sig till att återropa riksdagens ovan berörda skrivelse den 7 maj 1919.

Därest en statistisk bearbetning av 1921 års taxeringar till inkomst- och förmögenhetsskatt och de för denna taxering avgivna deklARATIONERNA kommer till stånd, kunna, såsom chefen för finansdepartementet i sitt ovan omnämnda anförande till statsrådsprotokollet den 7 januari 1920 (sid. 128) erinrat, ur dessa deklARATIONER samt de av arbetsgivarne avgivna s. k. bevillningsuppgifterna hämtas för folkräkningen synnerligen värdefulla uppgifter om yrken för en stor och ur yrkesstatistisk synpunkt betydelsefull del av befolkningen. Statistiska centralbyrån antager gissningsvis, att det med användande av ifrågavarande material skall bliva möjligt att med tillräcklig säkerhet och noggrannhet fastställa yrkena för omkring en tredjedel av hela antalet yrkesutöfvare, ordet taget i den betydelse det äger i den svenska

yrkesstatistiken. Beträffande återstående två tredjedelar måste särskilda åtgärder vidtagas för erhållande av tillräckligt specificerade och tillförlitliga yrkesuppgifter.

Beträffande denna fråga omnämner riksdagen i sin nyssberörda skrivelse, hurusom svenska arbetsgivareföreningen i till vederbörande utskott avgivet utlåtande såsom synnerligen betydelsefullt vid en yrkesräkning framfört tanken på de vid mantalsskrivningsförrättningarna närvarande kommunalombudens behöriga utökning och fastare organisation såsom ett slags permanenta mantals- och yrkesnämnder. För egen del anför riksdagen: »En betydelsefull åtgärd för förbättring av yrkesuppgifterna i mantalsförteckningarna vore — — — upphävande av den allmoges och mindre skrivkunniga på landsbygden nu medgivna rätt att lämna muntliga uppgifter till mantalsskrivningarna samt införande av obligatoriska skriftliga uppgifter. En sådan åtgärd föreslogs av Eders Kungl. Maj:t till 1909 års riksdag, men vann då icke riksdagens bifall. Enligt riksdagens förmenande torde numera tiden vara mogen för ett förnyat överbäggande av denna fråga».

Riksdagen har här hänvisat till mantalsskrivningarna såsom ett medel för erhållande av uppgifter om befolkningens yrken, och enligt statistiska centralbyråns mening torde annan utväg knappast stå till buds än att knyta de erforderliga åtgärderna för erhållande av förbättrade yrkesuppgifter till 1920 års folkräkning vid de mantalsskrivningar, som i Stockholm och Göteborg skola ske i början av år 1921 och i riket i övrigt under november och december 1920. Såsom förut nämnts, insamlades jämväl för 1910 års folkräkning yrkesuppgifter i samband med mantalsskrivningarna.

Första frågan blir då, huruvida, på sätt riksdagen nu ifrågasatt och statistiska kommittén på sin tid ansåg synnerligen önskligt, skriftliga mantalsuppgifter nu skola göras obligatoriska även på landsbygden. Härvid får statistiska centralbyrån till att börja med omnämna, att erfarenheten från 1910 års folkräkning ådagalagt, att de vid denna avgivna skriftliga yrkesuppgifterna i ej ringa utsträckning varit fullständigt oanvändbara, medan däremot pastorsämbetena åtminstone i de smärre landsförsamlingarna varit i stånd att, på grund av egen personkänedom och muntliga upplysningar, i utdragen ur församlingsboken lämna, så vitt statistiska centralbyrån kunnat finna, ganska tillförlitliga yrkesuppgifter. Om statistiska centralbyrån det oaktat anser sig nu böra föreslå obligatoriskt skriftliga uppgifter, så beror detta därpå, att det utan skriftliga uppgifter måste betraktas såsom otänkbart att erhålla tillräckligt *specificerade* yrkesuppgifter och särskilt uppgifter om byrken. Det ligger nämligen i sakens natur, att de av prästerskapet meddelade yrkesuppgifterna måste bli i hög grad summariska. Men kravet på en mera ingående specifikation av yrkena och särskilt redovisning jämväl av byrken torde vara fullt berättigat och knappast böra avvisas, om någon möjlighet finnes för dess tillgodoseende. Då statistiska centralbyrån alltså anser sig böra förorda obligatoriskt skriftliga uppgifter till mantalsskrivningen för år 1921, sker detta likväl, med hänsyn till ovan berörda erfarenheter från 1910 års folkräkning, endast under förutsättning att åtgärder vidtages för vinnande av effektiv kontroll och granskning av de avlämnade uppgifterna, särskilt vad landsbygden beträffar. Den ur statistisk synpunkt mest tillfredsställande lösningen av detta spörsmål vore givetvis anställandet av avlönade räknare, som ginge från gård till gård för att biträda vid uppgifternas upprättande och insamla de ifyllda blanketterna, med andra ord en anordning liknande den vid folkräkningar i utlandet merendels tillämpade. Emellertid skulle

kostnaderna härför bliva mycket avsevärda; även om man räknar med så lågt ersättningsbelopp som 10 öre för varje uppgift (oavsett antalet personer den upptager), kommer man till en kostnad av för landsbygden omkring 100,000 kronor och för städerna omkring 50,000 kronor. Storleken av dessa belopp -- det är här icke såsom i utlandet fråga om anskaffande av samtliga uppgifter för folkräkningen utan endast om erhållande av yrkesuppgifterna -- manar till att söka en, om också ur statistisk synpunkt ej fullt så tillfredsställande, för staten mindre betungande utväg. Statistiska centralbyrån vill härvid anknyta sig till det uppslag, som givits av svenska arbetsgivareföreningen i dess ovan omnämnda av riksdagen citerade utlåtande, nämligen användandet av kommunalombuden vid mantalsskrivning. Statistiska centralbyrån finner dock mindre lämpligt, att dessa ombud skulle bilda särskilda mantals- och yrkesnämnder, såsom arbetsgivareföreningen ifrågasatt, utan synes en för ombuden mindre betungande och för det avsedda målets vinnande mera tillfredsställande anordning vara, att kommunerna indelas i folkräkningsdistrikt, ett för varje ombud. Inom sitt distrikt skulle ombudet hava att biträda, då så påkallas, de uppgiftsskyldiga vid blanketternas ifyllande, mottaga de ifyllda uppgifterna av fastighetsägarna, vilka i första hand böra insamla dem, granska samt om så erfordras, rätta och komplettera uppgifterna om personernas yrken samt därefter överlämna mantalsuppgifterna till pastor vid för-skrivning (husförhör), där ombuden böra, var för sitt distrikt, vara närvarande för meddelande av muntliga upplysningar och förklaringar. Även vid 1910 års folkräkning togos ifrågavarande kommunalombud i anspråk. Enligt kungl. förordningen den 10 juni 1910 angående uppgifter om befolkningens yrken för folkräkningen den 31 december 1910 (nr 67) 3 § skulle kommunalombuden hava bland annat att på begäran av de uppgiftspliktiga biträda dem vid uppgiftsskyldighetens fullgörande, särskilt vid mantals- och folkräkningsuppgifternas uppsättande och avlämnande. Något betydelsefullare resultat har dock sannolikt ej detta stadgande medfört i verkligheten, framför allt av det skäl, att skriftliga uppgifter i regel ej avgåvos på landsbygden. Vid bifall till statistiska centralbyråns nu framlagda förslag om dels obligatoriskt skriftliga uppgifter, dels kommunernas indelning i folkräkningsdistrikt, böra givetvis kommunalombudens ifrågavarande uppgifter vinna en helt annan betydelse. För flertalet åtminstone större städer torde emellertid kommunalombudsinstitutionen icke kunna bliva av så stort värde. Annorlunda ställer sig däremot antagligen saken beträffande småstäderna och de större städer, som inom sig innesluta områden av mer eller mindre ren landsbygdsnatur.

Den ovan antydda anordningen för 1920 års folkräkning föreslås därför av statistiska centralbyrån skola tillämpas dels på landsbygden, dels ock i stad, för vilken vederbörande länsstyrelse sådant förordnar. För övriga städer torde en förhandsgranskning av uppgifterna före deras avlämnande till pastor icke kunna vinnas på annat sätt, än att fastighetsägarna, vilka redan nu äro skyldiga att i stad eller köping insamla och avlämna sina hyresgästers mantalsuppgifter, åläggas att även granska uppgifterna om personernas yrken. Men även för de städer, där kommunalombud med granskningsskyldighet skulle finnas, samt för landsbygden synes en förberedande granskning böra åläggas fastighetsägarna, då dessa vanligen böra äga bättre kännedom om sina hyresgästers yrken, än vad kommunalombudet kan besitta. Till sist måste givetvis uppgifterna för såväl stad som land undergå granskning av vederbörande pastor, innan han insänder dem till statistiska centralbyrån. En anordning som den här ifrågasatta torde jämväl kunna medföra en väsentlig förbätt-

ring av folkräkningens uppgifter om befolkningens fördelning på hushåll, vilka uppgifter hittills ej varit fullt tillfredsställande.

Bil. 1.

I överensstämmelse med vad centralbyrån sålunda anfört har bilagda förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920 blivit uppgjort. Utöver vad redan anförts får statistiska centralbyrån beträffande förslaget särskilda paragrafer anföra följande:

§ 2.

Vid mantalsskrivningen för år 1911 avgavs särskild uppgift till folkräkningen å blankett, som visserligen var sammanhängande med blanketten till mantalsuppgift men av annat innehåll än denna. Nämda anordning var dock måhända ej fullt lycklig och torde vara lämpligast, att vid nu förestående mantalsskrivning mantalsuppgift i stället avgives i två sammanhängande och likalydande exemplar, på sätt redan nu sker i Stockholm och även annorstädes. Det ena exemplaret skulle avses för folkräkningen. För att mantalsuppgiften skall bli användbar härför, påkallas emellertid vissa ändringar i gällande formulär. Förslag härtill hoppas statistiska centralbyrån kunna inom kort till Eders Kungl. Maj:t avgiva.

Då vid mantalsskrivningen för år 1911 särskild uppgift avgavs för folkräkningen, ansågs som konsekvens härav, att blanketter till kombinerad mantals- och folkräkningsuppgift skulle kostnadsfritt tillhandahållas de uppgiftspliktiga (förordningens 2 §). Samma skäl synes icke nu kunna anföras för kostnadsfritt tillhandahållande av blanketter, och finnes ej heller något stadgande härom föreslaget i förevarande paragraf. Skulle emellertid Eders Kungl. Maj:t och riksdagen finna, att de ej obetydliga kostnaderna för tryckning av blanketterna, sannolikt omkring 70,000 kronor, icke lägga hinder i vägen, skulle det erbjuda stora fördelar, om blanketter kostnadsfritt tillhandahölles. Dels kan endast härigenom säkerhet vinnas att det fastställda formuläret allestädes användes, dels torde måhända villigheten att avgiva uppgifter bli större, särskilt hos det stora antal personer, som tidigare ej varit skyldiga avgiva skriftliga uppgifter. I sådant fall bör till förslaget § 2 fogas följande tillägg: Blanketter till mantalsuppgifter skola genom statistiska centralbyråns försorg tryckas och i erforderligt antal exemplar tillställas länsstyrelserna för att av dessa, på sätt de var för sitt län bestämma, tillhandahållas de uppgiftsskyldiga.

§ 4.

Stadgandet i tredje stycket, sista raderna, avser att giva ökad effektivitet åt ansvarsbestämmelsen i styckets förra del.

§ 9.

Det torde böra beaktas, att den granskningskyldighet, som här ålagts pastor, uteslutande avser uppgifterna om personernas yrken. Att ålägga pastor att under jämförelse med församlingsboken granska mantalsuppgifterna även i övriga avseenden synes ej böra ifrågakomma med hänsyn till den betydliga ökning av pastors arbetsbörda, som härigenom mångenstädes skulle komma att inträda. Huruvida

mantalssuppgifterna skola underkastas fullständig granskning av pastor före mantalskrivningen, torde därför böra bliva beroende på överenskommelse mellan honom och mantalsskrivningsförrättaren.

Den i 1910 års förordning stadgade skyldigheten för pastor att enligt de inkomna yrkesuppgifterna rätta eller komplettera församlingsboken har med hänsyn till prästerskapets i allt fall stora arbetsbörda för folkräkningen nu ej upptagits. Av samma skäl har ej heller upptagits stadgandet om parallell numrering av yrkesuppgifter och församlingsbok. Detta stadgande har ersatts av bestämmelsen om uppgifternas ordnande före deras insändande till statistiska centralbyrån.

§ 10.

Denna paragraf bör givetvis icke komma till användning annat än i rena undantagsfall, t. ex. beträffande en del lappmarkssocknar. Statistiska centralbyrån förutsätter, att de bestämmelser, som med stöd av ifrågavarande paragraf må komma att utfärdas, icke blott skola innefatta dispens från den ena eller andra paragrafen i förevarande förordning, utan jämväl komma att meddela särskilda positiva stadganden, avsedda att ersätta dem från vilka dispenser, exempelvis om skyldighet för kommunalombuden att lämna pastor muntliga upplysningar, därest skriftliga uppgifter icke skulle bliva obligatoriska. Förslag till dylika bestämmelser lär statistiska centralbyrån icke underlåta att avgiva till vederbörande länsstyrelse i det yttrande, som enligt paragrafens lydelse alltid skall av statistiska centralbyrån i sådant ärende avgivas.

§ 11.

Förslag till i denna paragraf avsedda bestämmelser skall statistiska centralbyrån framdeles till Eders Kungl. Maj:ts avgiva.

Statistiska centralbyrån torde till sist få upptaga tvenne yttranden i riksdagens meranämnda skrivelse den 7 maj 1919, vilka icke kunna anses besvarade genom vad statistiska centralbyrån här ovan anført. Riksdagen yttrar:

»Gent emot planen för den av statistiska centralbyrån sålunda ifrågasatta utredningen vill riksdagen med hänsyn till det livliga intresse för yrkesstatistikens förbättring, som enligt de inkomna utlåtandena förefinnes inom näringslivet och på det sociala området, framhålla, att utvägen att lösa förevarande fråga genom en särskild yrkesräkning synes böra bliva föremål för självständigt bedömande och icke blott komma i fråga som en möjlighet i andra hand.

Ett önskemål, som riksdagen velat ha särskilt framfört såsom föremål för den blivande utredningen, är frågan, på vilket sätt resultatet av de insamlade yrkesuppgifterna må kunna skyndsamt komma intresserade till godo. Enligt erfarenheten tager den fullständiga bearbetningen av en yrkesräkning flera år, och med de hastiga växlingar inom samhällslivet, som nu äga rum på många områden, kan det annars lätt hända, att resultatet av en gjord utredning är föråldrat redan vid publicerandet.»

Vad först beträffar den sista delen av riksdagens ifrågavarande yttrande, så kan en snabbare publicering av yrkesräkningens resultat ske antingen genom att materialet undergår en preliminär bearbetning före den definitiva eller genom att den sistnämnda påskyndas. Då en preliminär bearbetning hos de uppgiftslämnande

myndigheterna, pastorsämbetena, icke kan ifrågasättas och en sådan bearbetning inom statistiska centralbyrån skulle i hög grad öka kostnaderna och försena den definitiva bearbetningen, samt då resultaten av en preliminär bearbetning måste bli ganska summariska, anser sig statistiska centralbyrån icke kunna förorda denna väg för frågans lösande. Beträffande åter den definitiva bearbetningens paskyndande, så är sådant möjligt på två sätt, genom användande av stor arbetsstyrka och genom arbetsbesparande metoder. Det av statistiska centralbyrån föreslagna anslagsbeloppet för folkräkningsarbetet under år 1921, 67.000 kronor, vilket numera av Eders Kungl. Maj:t hos riksdagen äskats, är också beräknat under förutsättning, att arbetet kommer att bedrivas med den största arbetsstyrka, som kan anses tillräddig med hänsyn till föreliggande omständigheter, särskilt möjligheten att utöva effektiv ledning och kontroll över personalen. Vidkommande åter frågan om åstadkommande av arbetsbesparande metoder, så är det centralbyråns skyldighet att vid varje statistiskt arbete använda den mest arbetsbesparande metoden. Vad särskilt folkräkningen angår, så har statistiska centralbyrån för avsikt att underkasta frågan om användande av elektrisk eller annan liknande metod, som redan vid förra folkräkningen var uppe men på grund av föreliggande upplysningar fick falla, förnyat övervägande, och skall centralbyrån ingalunda underlåta att, därest centralbyrån skulle komma till den uppfattningen, att nämnda metod är överlägsen den vid sista folkräkningen använda med handskrivna s. k. kartoliner, hos Eders Kungl. Maj:t göra den framställning, som kan komma att pakallas.

Den förra delen av riksdagens yttrande, nämligen att frågan om en särskild yrkesräkning borde bli föremål för självständigt bedömande och icke blott komma i fråga som en möjlighet i andra hand, förutsätter för sitt besvarande, att först klargöres, vad som menas med yrkesräkning. Enligt centralbyråns uppfattning kan detta ord tagas i två betydelser, antingen av en folkräkning med tyngdpunkten lagd på yrkesstatistiken eller också av vad man hellre bör kalla en företags- eller driftsräkning.

En yrkesräkning av det förstnämnda slaget skiljer sig i intet annat avseende från en vanlig folkräkning, än att tyngdpunkten lagts på yrkesuppgifterna, samt att man därför förlägger den till ur yrkesstatistisk synpunkt särskilt lämplig tid och avstår från att inhämta uppgifter om vissa ur folkräkningssynpunkt mer eller mindre viktiga förhållanden. Metoden är den vid folkräkningar i utlandet vanliga: skriftliga uppgifter från hushållsföreståndarna, ifyllda med hjälp av särskilda räknare, som, där de ej frivilligt ställt sig till förfogande, avlönas av staten eller kommunerna. Då en dylik yrkesräkning ej giver mycket utöver en vanlig folkräkning, har man mera sällan anställt en sådan. Vad angår Sverige avser det ovan framlagda förslaget att åstadkomma alla de uppgifter, som erhållas vid en yrkesräkning. Om resultatet kan antagas icke komma att fullt motsvara de högst ställda krav på en sådan räkning, som med hänsyn till erfarenheterna från utlandet äro möjliga, beror detta uteslutande därpå, att förslaget av kostnadshänsyn icke upptager avlönade räknare utan bygger på att allt för primäruppgifternas anskaffande erforderligt arbete utföres utan kostnad för staten. Även med användande av avlönade räknare, måste emellertid en svensk folkräkning bli mindre tillfredsställande såsom yrkesräkning betraktad; av många skäl måste nämligen folkräkningen avse den 31 december, men för en yrkesräkning är detta en ganska olämplig tidpunkt. Då ett förflyttande av folkräkningen till sommaren får anses uteslutet, kan denna olägenhet

ej avhjälpas annat än genom en särskild yrkesräkning, förlagd till sommaren. Någon minskning i kostnaderna för folkräkningen skulle emellertid icke härigenom uppkomma, och av finansiella skäl synes därför åtminstone för närvarande en sådan räkning icke böra komma till stånd.

Tages åter yrkesräkning i betydelsen av företags- eller driftsräkning, så innebär den en räkning, som utgår från de olika företagen och betraktar deras personal i samband med dessa. En sådan räkning skulle givetvis bliva av synnerligen stor betydelse, då härigenom skulle erhållas en så ingående och mångsidig kännedom om vårt näringsliv, som icke på något annat sätt och alltså ej heller genom den vanliga folkräkningen kan vinnas, om också å andra sidan måste framhållas, att åtskilliga av de spörsmål, som beröras i de i riksdagens skrivelse anförda yttrandena icke kunna besvaras ens genom den mest omsorgsfullt planlagda och utförda yrkesräkning. Då emellertid av finansiella skäl en räkning av ifrågasvarande slag knappast torde kunna anordnas under de allra närmaste åren, och då det därjämte synes statistiska centralbyrån tvivelaktigt, huruvida riksdagen i sin skrivelse syftat på en sådan räkning, har centralbyrån ansett sig för närvarande icke böra närmare ingå på frågan om anordnande av en sådan. Skulle emellertid Eders Kungl. Maj:t finna denna fråga böra redan nu underkastas särskild utredning, torde denna måhända lämpligast böra ske genom till vederbörande departement tillkallade sakkunniga.

På grund av vad ovan anförts får statistiska centralbyrån i underdanighet hemställa.

det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att antaga bifogade förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920.

B. Bearbetande av 1921 års självdeklarationer.

I det förslag till statistisk bearbetning av de till 1913 års taxeringar avgivna självdeklarationerna, som dåvarande aktuarien l. Flodström den 24 oktober 1913 avgav till statsrådet och chefen för finansdepartementet, ifrågasattes en ytterst detaljerad bearbetning: så gott som alla i dåvarande deklarationsformuläret nr 1 A upptagna olika slag av inkomst skulle specifikt redovisas med användande av särskilda s. k. kartoliner för bearbetningen. Kostnaden härför, oberäknat tryckning av berättelsen, beräknades av Flodström i en promemoria av den 22 december 1913 till något över 80,000 kronor. Den föreslagna ingående bearbetningen kom emellertid ej till stånd, utan ersattes, som nedan vidare omnämnes, av en synnerligen summarisk sådan, men kostnaderna stego det oaktat till över 120,000 kronor, vari dock ingå kostnaderna för samtidigt utförd bearbetning av taxeringslängderna samt sannolikt även för tryckning av berättelsen i ämnet. Med nuvarande arbetslöner skulle kostnaderna för en detaljerad bearbetning av deklarationerna troligen komma att stiga till orimligt högt belopp; redan av detta skäl synes en sådan bearbetning utesluten. Men därtill kommer, att värdet av en dylik blir mindre, än man a priori kunde hava anledning antaga. Då nämligen endast en del, kanske blott hälften, av de till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade deklarerare och inkomst- och förmögenhetsförhållandena äro, som nogsamt är bekant, helt andra bland icke-deklareranter än bland deklareranter, måste en detaljerad statistik, som ju

endast kan behandla deklaranterna, giva en felaktig bild av förhållandena bland de taxerade överhuvud. Beträffande samtliga till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade kunna, fränsett uppgiften om avdragen enligt inkomst- och förmögenhetsskattförordningens § 17 mom. 1. vilkas bearbetande i detta sammanhang icke torde böra ifrågakomma, inga andra uppgifter erhållas än rörande hela förmögenheten och hela inkomsten. Såväl av detta skäl som av kostnadshänsyn torde den statistiska bearbetningen böra inskränkas till att avse dessa båda faktorer. Fränsett den kombination mellan å ena sidan inkomst och förmögenhet samt å andra sidan kön, ålder, civilstånd och yrke, som kan ske genom samband med folkräkningen och som endast beträffande kön och civilstånd ägde motsvarighet vid bearbetningen av 1913 års självdeklaration, skulle bearbetningen av 1921 års deklARATIONER därmed erhålla alldeles samma omfattning och kunna utföras på i huvudsak samma sätt som denna. Såvitt statistiska centralbyrån kunnat finna — den tryckta berättelsen lämnar inga upplysningar om bearbetningsmetoden — torde 1913 års deklARATIONER och taxeringar till inkomst- och förmögenhetsskatt hava statistiskt bearbetats på det sätt, att för samtliga till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade ur taxeringslängderna hämtats uppgift om taxerade beloppen, vari ingå förmögenhetsdelarna, varefter ur deklARATIONERNA hämtats upplysning om dessa. Skillnaden mellan taxerade belopp och förmögenhetsdelar redovisades såsom verkliga inkomsten. Förmögenheten erhöles givetvis genom att multiplicera förmögenhetsdelarna med 60. Dessa beräkningar synas emellertid vara behäftade med tvenne felaktigheter, vilka böra undvikas vid bearbetningen av 1921 års deklARATIONER. Den ena, sannolikt dock föga betydande, är, att i fråga om förmögenhetsdelarna hänsyn ej kunnat tagas till prövningsnämndens ändringar, då uppgift om dessa ej finnes införd på deklARATIONERNA. Den andra, vida betydelsefullare, felaktigheter har framkallats därav, att för det stora antal taxerade, som icke deklarerat, hela det taxerade beloppet, så vitt statistiska centralbyrån kan finna, upptagits som verklig inkomst, ehuru säkerligen i många fall förmögenhetsdelar (t. ex. värde av fastighet) däri ingå. Härigenom kommer i statistiken förmögenheten att uppgivas för lågt, inkomsten däremot för högt. Av vilken betydelse detta fel kan hava varit, undandraget sig varje bedömande.

Det förra av de vid bearbetningen av 1913 års deklARATIONER förekommande felet kan vid nu ifrågasatt bearbetning undvikas genom att överståthållarämbetet, och länsstyrelserna åläggas att, då ifråga om 1921 års taxeringar prövningsnämnd ändrar i taxerat belopp ingående förmögenhetsdel, låta införa rättelse i deklARATIONEN. Beträffande åter den andra felaktigheten, så stadgas i gällande taxeringsförordning § 32, att i fråga om skattskyldig, som icke avlämnat deklARATION, skall i inkomstlängdens anteckningskolumn göras anteckning om den förmögenhetsdel, som må ingå i taxerat belopp. Följdes denna bestämmelse i verkligheten, vore ju saken hjälpt, men enligt vad vid en granskning av taxeringslängderna synes framgå, torde stadgandet mångenstädes icke tillämpas. Vid detta förhållande synes nödigt, att hos taxeringsmyndigheterna inskärpes vikten av att, särskilt vid 1921 års taxeringar, bestämmelsen i fråga noga tillämpas.

Även i ett annat avseende torde vara behövt, att taxeringsnämnderna erinras om innehållet i gällande författningar. Genom de från 1920 års ingång gällande betydligt höjda skattefria avdragen kommer hädanefter att långt oftare än förr inträffa, att personer med taxerat belopp av 600 kronor och däröver bliva

fria från inkomst- och förmögenhetsskatt på den grund, att avdragen överstiga taxerade beloppet. Otvivelaktigt torde vara gällande författningars mening, att dessa personer det oaktat skola taxeras och uppföras i längden — detta synes framgå bland annat av det exempel 7, som återfinnes å det genom kungl. kungörelse den 31 oktober 1919 (nr 740) fastställda formuläret för taxeringslängd — men det torde kunna med skäl befaras, att, därest ej uttrycklig anvisning meddelas taxeringsnämnderna, dessa mångenstädes komma att av bekvämlighetsskäl utesluta dem, som icke påföras någon inkomst- och förmögenhetsskatt.

Vad angår tiden för deklarationernas insändande till statistiska centralbyrån, så har centralbyrån inhämtat, att det med hänsyn till arbetet å landskontoren är önskvärt, att insändandet sker först efter utgången av år 1921. Då en bearbetning eller ens granskning av deklarationerna icke synes kunna med fördel påbörjas, förrän jämväl taxeringslängderna bliva tillgängliga, vilket ej torde bliva fallet förrän i början av mars 1922, har statistiska centralbyrån intet att erinra emot att insändandet sker först under år 1922, dock lämpligen före utgången av februari månad. De närmare bestämmelserna rörande insändandet torde böra bliva i huvudsak desamma, som beträffande 1913 års deklarationer stadgades genom nädigt brev till kammarrätten, överståthållarämbetet och Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen den 24 januari 1914. Då jämväl de på grund av taxeringsförordningens § 11 av arbetsgivare m. fl. avgivna s. k. bevillningsuppgifterna bliva behövliga för statistiska centralbyrån, torde samtidigt böra förordnas om även dessas insändande.

På grund av vad sålunda anförts far statistiska centralbyrån beträffande åtgärder för möjliggörande av statistisk bearbetning av 1921 års självdeklarationer i underdanighet hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t i näder

dets anbefalla överståthållarämbetet och länsstyrelserna att, då i fråga om 1921 års taxeringar till inkomst- och förmögenhetsskatt prövningsnämnd gör ändring i förmögenhetsdel, som ingår i taxerat belopp, låta införa uppgift om ändringen på den skattskyldiges deklaration, där sådan avgivits;

dets anbefalla överståthållarämbetet och länsstyrelserna att på lämpligt sätt fästa taxeringsnämndernas uppmärksamhet på vikten av att vid 1921 års taxeringar till inkomst- och förmögenhetsskatt samtliga personer, för vilka ett taxerat belopp av minst 600 kronor uppkommer, uppföras i inkomstlängden, oavsett om beskattningsbart belopp förefinnes, samt att gällande bestämmelse, att ifråga om skattskyldig, som icke avlämnat deklaration, i inkomstlängdens anteckningskolumn skall göras anteckning om den förmögenhetsdel, som må ingå i taxerat belopp, noga iakttages:

dets och anbefalla kammarrätten, överståthållarämbetet och länsstyrelserna att före utgången av februari 1922 till statistiska centralbyrån för statistisk bearbetning insända i original eller, där så erfordras, avskrift en var myndighet samtliga hos densamma befintliga deklarationer ävensom uppgifter enligt förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering den 28 oktober 1910 § 11, som inkomma till den taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt samt till bevilling, som skall verkställas år 1921, med rätt dock för vederbörande myndighet att omedelbart återfå sådana deklarationer och uppgifter, som angivas vara erforderliga för prövning av besvär eller bevakande av kronans rätt i beskattningsmål.

Bil. 2

Utdrag ur det vid förevarande underdåniga skrivelses justering i statistiska centralbyrån förda protokoll, innehållande särskilda yttranden av dels kyrkoherden Hagardt med instämmande av häradskrivaren Rudberg, dels ock byråchefen Nyström. och t. f. byråchefen Jansson bifogas härjämte.
Stockholm den 29 januari 1920.

Underdånigst

LUDVIG WIDELL.

Kjell Sanne.

Bilaga 1.

Förslag

till

Förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920.

§ 1.

Det i förordningen om mantalsskrivning den 6 augusti 1894 § 4 mom. 5 stadgade medgivande för allmoge och mindre skrivkunniga på landsbygden att aningen själva eller genom annan uppgiftsskyldig person muntligen meddela sina uppgifter skall icke äga tillämpning vid mantalsskrivningen för år 1921.

§ 2.

Mantalsuppgift skall, enligt det särskilda formulär som av Kungl. Maj:t fastställs, av en var uppgiftsskyldig avgivas i två sammanhängande och likalydande exemplar.

§ 3.

Uppgifterna för de å samma fastighet boende eller eljest där uppgiftsskyldiga skola insamlas av fastighetsägaren eller den hans egendom brukar eller förestår, vilken det jämväl skall åligga att dels tillse, det uppgifter avlämnas för samtliga uppgiftsskyldiga, dels ock granska de meddelade uppgifterna om personernas yrken i avseende på uppgifternas riktighet och fullständighet samt, om så erfordras, föranstalta om deras rättande eller fullständigande.

§ 4.

Inom landskommun och i stad, för vilken länsstyrelsen sådant förordnar, skola de vederbörligen insamlade och granskade uppgifterna av fastighetsägaren eller den hans egendom brukar eller förestår, jämte egen mantalsuppgift, senast fem dagar före för-skrivning (husförhör), varom stadgas i förordningen angående kyrkoböckers förande den 3 december 1915 § 34, avlämnas till i § 6 här nedan omförmält kommunalombud.

I annan stad än nu sagts skola uppgifterna avlämnas till pastor vid för-skrivning (husförhör).

Försummar någon att fullgöra vad honom enligt denna paragraf åligger, vare påföljd, som i nämnda förordning § 35 mom. 1 stadgas, skolandet likväl vad i åberopade moment stadgas angående pastor äga motsvarande tillämpning beträffande mantalsskrivningsförrättare.

§ 5.

Det skall åligga pastor att minst fjorton dagar före förskrivning (husförhör) kungöra tid och plats för sådan förrättning.

§ 6.

Vederbörande länsstyrelse skall för kommun, som i § 4 första stycket avses, fastställa det minsta antal av de i mantalsskrivningsförordningen § 7 mom. 1 omnämnda kommunalombud, som bör för kommunen väljas med hänsyn till ombudens här nedan stadgade åligganden, kommunen obetaget att därutöver välja det ytterligare antal, som må finnas erforderligt.

Innan val av kommunalombud i sådan kommun sker, skall den väljande myndigheten besluta kommunens indelning i folkräkningsdistrikt ett för varje ombud.

§ 7.

Kommunalombud, som i § 6 avses, åligger att, var för sitt folkräkningsdistrikt, biträda allmänheten vid mantalsuppgifternas ifyllande, att av fastighetsägarna mottaga desamma, att enligt den närmare instruktion statistiska centralbyrån äger utfärda, granska, rätta och fullständiga uppgifterna samt vid vederbörande förskrivning (husförhör) avlämna dem till pastor ävensom biträda denne vid nämnda förrättning.

Försummar kommunalombud att fullgöra vad honom enligt denna paragraf åligger, vare påföljd, som i mantalsskrivningsförordningen § 14 mom. 3 för kommunalombud stadgas.

§ 8.

Den, som inflyttar till en kommun, efter det mantalsuppgifterna av övriga uppgiftsskyldiga å den fastighet, dit han inflyttar, avgivits, men före utgången av år 1920, skall till pastor avlämna mantalsuppgift samtidigt med flyttningsbetyget.

§ 9.

De till pastor avlämnade mantalsuppgifterna skola av honom enligt av statistiska centralbyrån utfärdad instruktion granskas, rättas och fullständigas beträffande uppgifterna om yrke. Det ena exemplaret skall därefter senast vid mantalsskrivningen överlämnas till mantalsskrivningsförrättaren. Det andra exemplaret skall å tid, som av statistiska centralbyrån fastställs, insändas till centralbyrån; åliggande det pastor att därvid noga tillse, att uppgifterna förekomma i samma

ordning, vari deras huvudpersoner upptagas i det utdrag ur församlingsboken, som pastor, enligt vad därom särskilt är stadgat, har att insända till statistiska centralbyrån.

§ 10.

Skulle beträffands viss kommun eller del av sådan tillämpandet av de i denna förordning stadgade bestämmelser medföra synnerliga svårigheter, må vederbörande länsstyrelse efter statistiska centralbyråns hörande meddela de undantagsbestämmelser, som kunna finnas påkallade.

§ 11.

För städerna Stockholm och Göteborg gäller, vad särskilt varder av Kungl. Maj:t stadgat.

Bilaga 2.**Utdrag ur protokoll fört i kungl. statistiska centralbyrån den 29 januari 1920.**

Närvarande: Herrar överdirektören, byråcheferna Burström och Arosenius. de särskilt tillkallade sakkunniga kyrkoherden Hagardt, direktör Leufvén, landskamreraren Löwgren, häradsskrivaren Rudberg och kronokamreraren Sahlin samt såsom representanter för ämbetsverk t. f. byråchefen Jansson för kungl. kommerskollegium, byråchefen Östrand för riksförsäkringsanstalten och byråchefen Nyström för kungl. socialstyrelsen. Dagens ärende föredrogs av överdirektören. Vid protokollet aktuarien Sanne.

§ 1.

Upplästes och justerades ett i anslutning till de föregående dagarnas överläggningar och beslut utarbetat förslag till underdånig skrivelse angående införskaffande av primäruppgifter till 1920 års folkräkning m. m.

Vid § 1 i förslaget till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920 yttrade kyrkoherden Hagardt:

»Då enligt min erfarenhet och därpå grundade mening ytterst noggranna muntliga yrkes- och befolkningsuppgifter kunna erhållas i landskommuner med tämligen fast boende befolkning genom pastor vid förskrivningen och kommunalombuden vid mantalsskrivningen, anser jag den föreslagna åtgärden med utsträckt skyldighet att lämna skriftliga mantalsuppgifter enligt § 1 i Förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivning för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920 fullkomligt onödig och endast ägnad att försvåra möjligheten av ett tillförlitligt resultat i fråga om yrkes- och befolkningsstatistiken.»

I vad kyrkoherden Hagardt salunda anfört instämde häradsskrivaren Rudberg. I fråga om motiveringen anförde byråchefen Nyström:

»Vad i statistiska centralbyråns utlåtande föreslagits för erhållande av förbättrade yrkesuppgifter till 1920 års folkräkning, särskilt införande av obligatoriska skriftliga mantalsuppgifter samt kontroll av de å dessa avgivna yrkesdeklarationerna genom dels resp. fastighetsägare dels en mera effektiv kommunalombudsinstitution, synes innebära en bestämd förbättring av den hittillsvarande svenska yrkesstatistiken och även bliva av direkt praktisk nytta för näringslivet och det sociala arbetet, varvid det dock torde få förutsättas, att nämnda intressen få göra sig hörda

jämväl vid utarbetande av frågeformulär, instruktioner och yrkesförteckning samt vid fastställande av normerna för primärmaterialets bearbetning.

De av statistiska centralbyrån föreslagna anordningarna äro ju avsedda att inordnas inom den svenska folkräkningens hävdvunna ram, men reellt sett torde de innebära ett, av det hittills använda folkräkningsmaterialets bristfällighet i visst avseende föranlett, avsteg från hittills tillämpade metoder och en utbyggnad av yrkesstatistiken i riktning mot de former för dennas åstadkommande, som tillämpas i snart sagt alla övriga länder. Obligatoriska skriftliga uppgifter, särskilda räknare (här fastighetsägarna) och lokala kontrollanter tillhöra de förutsättningar, på vilka de moderna folk- och yrkesräkningarna äro uppbyggda så väl i våra nordiska grannländer som i övriga kulturstater. Det synes därför med skäl kunna ifrågasättas, om icke ytterligare ett steg borde tagas i denna riktning och att de för 1920 års folkräkning insamlade yrkes- (mantals) uppgifterna finge användas ej blott såsom kompletteringsmaterial till församlingsboksutdragen utan, efter vederbörlig granskning och komplettering, såsom självständigt yrkesstatistiskt primärmaterial. Därest man kunde övervinna vissa härmed förknippade arbetstekniska svårigheter, skulle förutsättningar föreligga för åstadkommande av en från det övriga, med nödvändighet mycket tidskrävande, folkräkningsarbetet fristående och därför sannolikt snabbare färdigställd yrkesstatistik. I detta samband må framhållas, att det givetvis skulle lända till fördel för framtida yrkesstatistik och annan med mantalsskrivningarna eventuellt förknippad statistik, därest skriftliga mantalsuppgifter jämväl för landsbygden gjordes obligatoriska ej blott vid mantalsskrivningen för år 1921 utan även i fortsättningen.

Om sålunda det föreliggande förslaget synes innebära väsentliga förutsättningar för en rationell utveckling av den svenska yrkesstatistiken, måste det dock framhållas, att det ingalunda kan göra anspråk på att tillgodose alla de krav på en modern yrkesstatistik, som kunna och böra ställas på en sådan ur så väl vetenskaplig som praktisk-administrativ synpunkt, och att vilka bland annat kommerskollegium och socialstyrelsen givit uttryck i de utlåtanden, som ämbetsverken avgivit till andra kammarens femte tillfälliga utskott vid 1918 års riksdag. Vid den utredning, som nu av statistiska centralbyrån verkställts i samråd med särskilda sakkunniga, har det emellertid av atskilliga skäl, i första hand den ytterst knappa tid, som för ändamålet stätt till buds, icke varit möjligt att ägna frågan om åstadkommandet av en ingående och omfattande yrkesräkning efter kontinentalt mönster den grundliga och allsidiga, till vårt lands särskilda förhållanden ej mindre än till utlandets erfarenheter hänsynstagande, prövning, som kunde betingas av ärendets vikt och betydelse. Det vill dock synas, som om anordnandet av enbart en sådan drifts- eller företagsräkning, som i statistiska centralbyråns utlåtande omnämnes, näppeligen skulle kunna, särskilt med hänsyn till vårt näringslivs egenartade struktur med en mängd små självständiga, icke till något egentligt 'företag' knutna näringsutövare, giva den åsyftade ingående och mångsidiga kännedomen om vårt lands yrkesförhållanden, utan att denna endast skulle kunna erhållas på grundvalen av en sådan kombinerad yrkes- och företagsräkning, som förekommer i en del främmande länder. Visserligen skulle kostnaden för en yrkesräkning efter kontinentalt mönster sannolikt bliva rätt betydande — en sak, som dock bort närmare utredas och vars mer eller mindre avgörande betydelse det sedan torde ankomma på statsmakterna att pröva — men å andra sidan synes det, såsom ock framhålles i kom-

merskollegii förenämnda yttrande av år 1918, svårt att inse, varför vårt land skulle i högre grad än exempelvis de skandinaviska grannländerna behöva känna sig avskräckt av en om ock ansenlig utgift, som är förknippad med ett såsom nödigt ansett statsändamål. Starka skäl synas därför tala för omedelbart upptagande av den särskilda, mera tidskrävande utredning rörande anordnandet i vårt land av en omfattande yrkesräkning efter kontinentalt mönster, vilken jämväl ifrågasattes i statistiska centralbyråns utlåtande.»

Likaledes ifråga om motiveringen anfördes av t. f. byråchefen Jansson:

»Med hänvisning till kommerskollegii den 13 april 1918 till riksdagens andra kammares tillfälliga utskott gjorda uttalande anser jag ur framför allt praktiskt-administrativa synpunkter behovet av en yrkesräkning, helst utförd som en kombinerad yrkes- och företagsräkning, fortfarande så stort att en allsidig utredning i frågan om anordnandet av en dylik i vårt land snarast möjligt borde företagas.»

§ 2.

Ur protokollet:

Kjell Sanne.